

K. Ringgaard (udg.)

1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1987

ENGELSK INDFLYDELSE PÅ MODERNE DANSK SYNTAKS

Af Knud Sørensen

Summary in English. The presence of English loanwords is patent in contemporary Danish. A more insidious influence from English is the way in which Danish syntactic patterns are affected. However, the situation is not always clear-cut; for instance, where Danish has both a majority and a minority construction, the latter may grow more frequent because it conforms to an English construction.

Premodification is more widespread in English than in Danish, and some English types have cropped up in recent Danish. Some types of article use have also found their way into Danish, and the same applies to some uses of the plural. As for pronominal syntax, it may be noted that du often occurs in a generic function analogously with English you and that cataphora is becoming more frequent in Danish. The process whereby the indirect object of an active construction is turned into the subject slot in the passive may well have been partly accelerated by English. Finally it may be noted that the syntactic potential characteristic of some types of English verbs tends to be transferred to the corresponding Danish types.

Når man beskæftiger sig med engelsk indflydelse på moderne dansk, er det umiddelbart mest slående træk nok de mange engelske låneord, der har vundet indpas i dansk. Det drejer sig om flere tusinde ord, af hvilke nogle er blevet helt kurante, medens andre måske vil vise sig at være éngangsfænomener. De falder i forskellige typer. Der er de direkte lån, der optages enten helt uændret, om end dog ofte med fonetisk tilpasning til dansk: headhunter, junk-food, software, eller de tillempe morfologisk til dansk: at implementere, pesticid, containerisering. Der er oversættelseslånene, dvs. sammensætninger, i hvilke hvert af leddene er en oversættelse af et engelsk ord: troværdighedskløft (< credibility gap), frynsegoder (< fringe benefits), græsrodderne. Dernæst er der betydningslånene, dvs. allerede eksisterende danske ord, som modtager en ny betydning fra det tilsvarende engelske ord: en flåde af køretøjer, et komfortabelt flertal, at placere en person 'finde ud af, hvem han er'. Der er en række formelle omdannelser. En titelindehaver (i sport) hedder nu ofte titelholder efter engelsk title-holder, og tilsvarende er ordet bivirkning ved at blive fortrængt af sidevirkning eller sideeffekt (fra engelsk side effect); sælunger kaldes ofte babysæler.

Der er en del hybrider. Ved siden af fødevarer kan man støde på foodvarer, og tilsvarende eksempler er målaverage og slipstrøm. Der er bunker af initialord som LP, PR og ECU. Og endelig er der pseudoanglicismene, i hvilke sprogstoffet nok er engelsk, men bruges på uengelsk vis: cottoncoat, speaker, at splejse (til en flaske snaps).

Alle disse ordtyper er mere eller mindre let erkendelige som kommende udefra. Men mit emne her er den måde, på hvilken dansk udsættes for syntaktisk indflydelse fra engelsk, og det er et problemområde, som det er noget vanskeligere at sige noget sikkert om. Det skyldes, at engelsk og dansk er beslægtede sprog, der har mange syntaktiske mønstre fælles. Men der er også forskelle, og hvis en dansk konstruktion afviger fra normal sprogbrug og samtidig ligger nær en engelsk konstruktion, kan det i betragtning af den massive påvirkning, dansk er udsat for fra USA og Storbritannien, være rimeligt at antage, at der foreligger påvirkning fra engelsk. Det må dog understreges, at der ofte ikke er tale om nogen sort-hvid situation. Der kan være tilfælde, hvor der i dansk foreligger to konstruktioner, en majoritets- og en minoritetskonstruktion, og i engelsk ligeledes to muligheder, men med omvendt fordeling. Her kan indflydelsen tage den form, at en engelsk majoritetskonstruktion giver stødet til, at den danske minoritetskonstruktion vinder større udbredelse. Dette kan lyde temmelig teoretisk, og jeg vil derfor nu gå over til konkret illustration.

Først nogle bemærkninger om nominalgruppen i dansk og engelsk. I begge sprog kan kerneleddet i en nominalgruppe både præmodificeres og postmodificeres. Ser vi på præmodifikation, er det slående, at der i moderne engelsk er langt videre spillerum for den end i dansk - i hvert fald konservativt dansk. Men i ikke-konservativt dansk, specielt i journalistisk sprogbrug, har man i de senere år kunnet iagttage mange eksempler på præmodifikation af engelsk type. Vi finder præmodificerende elementer, der består af substantiv + præposition + samme substantiv: "en trin-for-trin kontrollerbar proces" (Mægisterbladet 20.6.74, 13), "dør til dør transport" (Børsen

21.5.65, 3,5-6), "et væg-til-væg tæppe" (B.T. 3.4.72, 7), "side for side affotograferinger" (Danske Studier 1981, 144; i sidste eksempel ville konservativt dansk nok foretrække affotograferinger side for side). Disse eksempler ville uden vanskelighed kunne oversættes (tilbage) til idiomatisk engelsk. En variant af denne type foreligger, når vi finder to forskellige substantiver forbundet med præposition: "jord-til-luft ... raketter" (Aarhus Stiftstidende 11.10.73, 3,3), "disse karriere-uden-for-hjemmet-kvinder" (Jyllands-Posten 28.2.84, 10,8).

I en anden type består præmodifikationen af en sætning, og verbet er ofte en imperativ: "Køb og smid væk mentaliteten" (Jyllands-Posten 30.6.85, 4. del, 4,1), "en vent-og-se holdning" (Politiken 30.3.72, 10,6), "den samme 'nu skal vi passe på budgetterne'-filosofi" (Jyllands-Posten 22.6.80, 2. del, 3,8).

Jeg har nævnt et par udbredte typer, men næsten hvad som helst kan fungere som præmodifikator. Der er for mig et brud på den sproglige tradition og derfor en tilstræbt, måske lidt anstrengt friskhed over sekvenser som "efter-Nixon æraen" (Aarhus Stiftstidende 15.2.76, 17,2-3), "anti-Shah demonstrationer" (Tva 12.11.76 kl. 19.30), "under-30-generationen" (Elsa Gress, Compania, 2, Kbh. 1976, 151), "under-bordet aftaler" (Jyllands-Posten 21.3.84, 14,3), "samfundets her-og-nu-problemer" (Liv og Pension, 3, 1986, 9), "1905-oprøret" (Ole Sarvig, De rejsende, Kbh. 1978, 38) og "en vanskelig-at-lave sovs" (Jyllands-Posten, tillæg DET SKER 10.5.79, 9,4).

Generelt har engelsk større tendens til adjektivisk konstruktion end dansk: "He took an active part in the work" svarer til "Han tog aktivt del...". Den engelske tendens har manifesteret sig i dansk i de senere år i den udbredte brug af nylig som adjektiv: "Carters nylige dementi" (Jyllands-Posten 29.4.79, 1. del, 8,7), "den nylige verdenskonference" (Jyllands-Posten 6.5.79, 1. del, 8,8), "Reagans nylige udnævnelse af Meese" (Jyllands-Posten 17.3.84, 8,3). Om nylig som adjektiv siger ODS, at det er lidet brugeligt (og citerer i øvrigt C. Molbech, Dansk Ordbog 1859: "Anvendelsen ... som Ad-

jektiv har ingen Hiemmel i Sprogbrugen" - men det var altså i 1859).

Et parallelt tilfælde er måske adjektivet angivelig, der også forekommer hyppigt i dag: "Ursula Hoefs er gift med en angivelig østtysk agent" (Jyllands-Posten 14.3.79, 13,4), "de angivelige engelske fredssønsker" (Information 26.2.68, 5,2). Der kan foreligge indflydelse fra engelsk alleged eller - som Ole Lauridsen har gjort mig opmærksom på - fra tysk angeblich.

Medens vi er inde på, hvad der i attributiv funktion kan gå forud for et substantiv, vil jeg nævne en sprogbrug, der virker noget overraskende på mig. I udenrigspolitiske telegrammer finder man ikke sjældent en forbindelse som "41.000 amerikanske tropper" (Tva 18.8.76 kl. 19.30). Er det dansk? Det er åbenbart ved at blive det, og formuleringen må skyldes afsmithning fra engelsk, hvor troops kan modificeres af et talord.

Som et kuriosum kan jeg nævne et eksempel som "den ferme Erich 'Love Story' Segal" (Jyllands-Posten 1.11.83, 12,7), hvor journalisten har overtaget den engelske formel, efter hvilken der imellem en persons fornavn og efternavn anbringes en oplysning om det, den pågældende er bekendt eller berømt for. Normalt placerer dansk denne oplysning efter efternavnet: "James Jones ("Herfra til Evigheden")" (Mogens Boisen, Referat af et flerstrengt liv, Kbh. 1985, 127).

Som nævnt kan der også være tale om postmodifikation. Når vi i nyere dansk har fået en konstruktionstype som "den største skandale nogen sinde", hvor nogen sinde modificerer et superlativisk udtryk, kan der næppe herske tvivl om, at denne konstruktion skyldes den engelske type "the greatest scandal ever".

Kan tidsangivelser (tidspunkter eller perioder) have subjektionsfunktion på dansk? Det afhænger nok af, hvilket verbum der optræder i konstruktionen. Fx er eksempler som "det vil tiden vise" og "det vil de kommende måneder vise" ganske almindelige, men ellers er det vist reglen, at danske tidsangivelser optræder som adverbialer. På engelsk fungerer tidsangivelser i subjektionsfunktion i langt større omfang end på dansk, ofte

med verberne see og find. Når man på dansk kommer ud for formuleringer som "De senere år har set enkelte forsøg..." (Politiken 3.11.74, 34,2) eller "De sidste 14 dage af 1975 fastslog, at..." (Jyllands-Posten 5.1.76, 9,2), er det fristende at antage, at der ligger engelsk model bag.

Der er et par punkter inden for artikelbrugen, som bør kommenteres. I journalistik, især sportsjournalistik, men også andre steder, florerer nominalled uden artikel som i: "fantastiske Ole Olsen" (Jyllands-Posten 24.6.79, 2. del, 2,3), "fodrappe Henning Nielsen" (Jyllands-Posten, SPORT 15.10.79,3), "nyrige Norge" (Jyllands-Posten 18.11.85, Erhverv og Økonomi 4,7), altså adjektiv + egennavn. Denne konstruktion er parallel med en følelsesladet engelsk konstruktion, som nok har virket inspirerende på dansk, måske i samvirke med svensk.

Også i forbindelsen navn + apposition finder vi artikeltab i journalistik, og igen er parallelen til engelsk slående. Det drejer sig om eksempler som "Folkets Dagblad, officielt organ for kommunistpartiet" (Jyllands-Posten 13.9.79, 15,3), "Rupert Murdoch, australsk bladkonge" (Weekendavisen 30.3.-5.4.84, 13,3), "Thomas Alva Edison, amerikansk opfinder" (Jyllands-Posten 5.10.79, DET SKER,6).

Et tredje punkt nævner jeg med nogen tøven, fordi der savnes dokumentation for både engelsk og dansk. I begge sprog optræder der i det 20. århundrede mange eksempler på, at ubestemt artikel indgår i en konstruktion, der har definit reference; substantivet kan være både egennavn og fællesnavn. Blandt danske eksempler kan man anføre: "en vred præsident Mubarak" (Tva 20.10.85 kl. 19.30), "en klatøjet Reagan" (Jyllands-Posten 16.11.85, 1. del, 8,6-7), "et pestræmt Rom" (Jyllands-Posten 12.7.86, 1. del, 5,2); "Det har undret en dansk offentlighed, at..." (Jyllands-Posten 2.5.86, 1. del, 8,3). Denne brug af ubestemt artikel synes at angive en bestemt side ved, en aspekt af, det substantiv, det drejer sig om, og jeg har en formodning om, at denne sprogbrug er engelskinspireret; men som antydning er nærmere undersøgelser påkrævet.

Med hensyn til substantivernes numerusforhold er der tre punkter, som fortjener omtale. Det første vedrører kollektiver som befolkningen, ungdommen, offentligheden og familien og den måde, der refereres til dem. Når der bruges pluralispronomen (eller anden pluralisreference), så at vi får "offentligheden ... de" eller "familien ... de, deres", er dette utvivlsomt noget, der er karakteristisk for dansk talesprog. Men pluralisreference forekommer også hyppigt i skriftsproget: "offentligheden kan føle sig utrygge ved denne meddelelse" (Jyllands-Posten 20.3.80, 9,7); "Politiet maatte tro, at de havde ham sikkert nok" (Karen Blixen, Gengældelsens Veje, 46). Det sidste eksempel er fra en forfatter, der er ret engelskpåvirket i sit sprog, og det er meget tænkeligt, at den tendens, der findes i talesproget til at bruge pluralisreference, støttes af engelsk, dvs. britisk engelsk, da pluralisreference er ret sjældent i amerikansk engelsk.

Det andet punkt angår den såkaldte distributive pluralis, som er langt mere almindelig på engelsk end på dansk. På engelsk bruger man obligatorisk formuleringer som "chapters 1 and 2", "children between the ages of 3 and 6", osv. Dansk har oftest singularis: "kapitel 1 og 2", etc., men man finder også pluralis: "siderne 78 og 79" (Ekstra Bladet 3.4.72, 40,2); "Skolebørn i aldrene 10 til 16 år" (Tva 16.7.76 kl. 19.30). Det må dog tilføjes, at der også kan foreligge indflydelse fra svensk.

Endelig har man i de senere år kunnet iagttage, at en række substantiver, der normalt kun findes i singularis, optræder i pluralisform: "Den dæmpede aktivitet vil ramme Vest-tyskland og Japan, som længe har været for afhængige af deres eksporter" (Jyllands-Posten 4.10.78, 19,5); "alle de former for energier, mennesket kender fra sin dagligverden" (Morten Nøjgaard, Litteraturens univers, Odense 1976, 222); "opdagelser og indsigter" (Politiken 10.1.75, 13,6); "virksomhedens mål og politikker" (Orientering 1.2.74, 19,2). Lignende eksempler kan findes med pluralisformer som teknologier, tjene-

ster og økonomier. Da de tilsvarende engelske ord alle regelmæssigt optræder i pluralis, er det nærliggende at antage, at denne omstændighed har spillet en rolle for nyudviklingen i dansk.

Inden for pronominalsyntaksen er der et par punkter, der er af interesse. På dansk er det afgjort almindeligst at finde 3. persons pronominer i anaforisk, tilbagevisende, funktion. Tager vi konstruktionen bisætning fulgt af hovedsætning, hvor navn og pronomen er koreferentielle, er den normale type: "Da Jensen kom hjem, drak han sig en kop kaffe." På engelsk derimod er katafora, fremadvisende pronomen, udbredt: "When he came home, John had some tea." Det er det også hos Karen Blixen: "Mens hun kørte, huskede Lucan flere og flere af de Ting, der hørte sammen med Zozine" (Gengældelsens Veje, 23). Når hun oversætter sine Seven Gothic Tales til dansk, overfører hun ikke sjældent katafora: "I samme øjeblik, som hun henvendte Ordet til ham, havde den gamle Jødes Ansigt forandret sig" (Drømmerne, Kbh. 1966, 134). Denne konstruktion kan også træffes i dansk journalistik: "Men under hvilken form den end optræder, giver atom-angsten sig ofte de mest ukvalificerede, hysteriske og fornuftsstridige udtryk" (Jyllands-Posten 9.8.86, 1. del, 10,7).

I kollokvialt dansk bliver det mere og mere almindeligt at høre pronominet du brugt generisk, = 'man' - fx i et interview: "Hvis du gennemfører en devaluering..." (Jyllands-Posten 12.11.77, 12,7). Jeg mener, at det i hvert fald delvis er engelsk you i en tilsvarende funktion, som spørger her, og den delvise fonetiske lighed mellem det engelske og det danske pronomen spiller nok også en rolle.

Sammenligner vi den engelske og den danske passiv, bemærker vi, at medens det i engelsk er fuldt ud kurant at gøre aktivens indirekte objekt til subjekt i en passivkonstruktion: "She was told a strange story"; "He was sent a book", har dansk endnu ikke helt samme frihed, selv om man er godt på vej, specielt i den yngre generation, hos hvem

man ofte finder formuleringer som: "de kærtæg, du bliver givet..." (Suzanne Brøgger, Creme fraiche, Kbh. 1978, 124); "... nogle af de ord, jeg blev lagt i munden..." (Jyllands-Posten 29.1.83, 22,8); "Vi er blevet fortalt, at..." (Jyllandsposten 29.10.83, 8,6-7). Der er tydelig engelsk indflydelse på spil her, selv om der, hvad Poul Lindegård Hjorth gør opmærksom på, er ældre dansk hjemmel for at bruge det indirekte objekt som subjekt i eksempler som "Han blev idømt en bøde/frakendt kørekortet", hvor verbet har trykstærkt partikelprefiks. - Der foreligger her en typisk situation, i hvilken engelsk befordrer en udvikling, der allerede er i gang i dansk.

Hvad verbalsyntaksen angår, vil jeg - så paradoksalt det kan forekomme - først omtale en nominalkonstruktion, i hvilken det finitte verbum (som regel copula) er udeladt. Denne konstruktion er helt tydeligt kalkeret over visse amerikanske journalisters manér. Det tilbageblevne substantiv introducerer gerne en modifikation eller nærmere forklaring: "Danmark er ikke alene om hedeølgen, hele Europa er trykket af grader. En trøst: Vinhøsten tegner virkeligt godt på grund af megen varme, tørke og sol." (Politiken 8.8.75, 1. sektion, 4,4).

I øvrigt kan der være grund til at omtale nogle grupper af danske verber, der lader til at have fået ændret konstruktion under påvirkning fra engelsk.

En gruppe omfatter verber, der begrebsmæssigt er passive, men som har aktiv form; det drejer sig om velkendte eksempler som "bogen sælger godt", "hun fotograferer uheldigt" ('er ikke fotogen'), "stadig flere bøger lukker dårligt op".

I en lille gruppe, der vist kun har et par medlemmer, har vi at gøre med verber, der på dansk normalt konstrueres med reflektivpronomen, men som kan træffes uden pronomen, analogt med, hvad der er tilfældet på engelsk: "Gruppen vil nu koncentrere om pladeindspilninger" (Politiken 2.9.73, 13,5);

"Den internationale udviklingssammenslutning IDA..., der specialiserer i lån til de fattigste lande" (Aarhus Stiftstidende 16.7.77, 5,1); "Hun identificerede så stærkt med ham og gruppen" (Elsa Gress, Salamander, Kbh. 1977, 53). Det sidste eksempel er fra en forfatter, hvis sprog er ret stærkt anglificeret.

Nogle verber, der indtil for nylig kun var intransitive, har fået en ny transitiv funktion under engelsk indflydelse. Det mest slående, forekommer det mig, er verbet at gro. Unge mennesker taler nu om at "gro et skæg" (Weekendavisen 6.7.79, 5,1) eller om at "gro vintergækker" (Jyllands-Posten 31.1.76, 30,4). Man kan også "lække en nyhed" til pressen (Jyllands-Posten 18.3.81, 4,2-3), og vagter kan "patruljere en base" (Tva 1.11.85 kl. 19.30); i min idiolekt ville det være af-patruljere.

I en række forbindelser af verbum + præposition bemærker man, at præpositionen kan tabes, måske fordi der på engelsk findes et transitivt verbum, der betydningsmæssigt svarer til dansk verbum + præposition. Derfor finder vi: "at influere regeringsmedlemmers handlinger" (Politiken 7.11.73, 8,1); "at plædere arabiske synspunkter" (Politiken 11.10.73, 18,1); "Det er et valg, som kan argumenteres" (Information 21.9.73, 8,6); "Tv manipulerer befolkningen" (Jyllands-Posten 21.8.79, 11,3), en sprogbrug, der er i konkurrence med manipulere med, som vel endnu er det almindelige. Når at undervise er transitivt, er objektet som regel personer: "Han underviser de ældste elever"; men man kan nu også finde en formulering som: "Mange emneområder er blevet taget op som et fag, der undervises og studeres" (Jens Jeppesen, Statistisk metode, Kbh. 1980, 12). Parallelen til engelsk teach er tydelig.

Den sidste type, jeg vil omtale under verberne - en type, som hører hjemme under både syntaks og semantik - er forbindelsen verbum + partikel, som er blevet overordentlig populær i de senere år, ikke mindst i politikersprog, hvor man taler om at åbne op, starte op eller starte ud, lukke (en virksom-

hed) ned, koge op 'finde på', koge ned 'sammentrænge' (fra boil down), lede op til, leve op til og endog rulle tilbage: "Da den såkaldte olie-krise brød ud, ønskede USA prisen rullet tilbage" (Jyllands-Posten 17.2.75, 4,4); dette udtryk, der betyder 'nedsætte', er dog vist ikke slået an. Disse forbindelser er nok så populære, fordi de er malende: der er mere liv over at løbe ind i vanskeligheder end over at komme ud for dem.

En sådan forbindelse af verbum + partikel kan i nogle tilfælde nominaliseres, men resultatet er ikke altid i overensstemmelse med engelsk sprogbrug. At starte op kan findes nominaliseret som start-op (eller start-up), hvad der svarer til den engelske form: "Fredericia bryggeris start-op" (Jyllands-Posten 26.9.79, 2. del, 13,2); men hyppigere bruges den uengelske form opstart: "opstart af projektet", og endnu mere påfaldende er det, at substantivet opstart fører til det helt uengelske at opstarte: "Det påtænkes at opstarte en vuggestue" (Information 6.9.77, 5,7-8).

Hvad jeg her har forsøgt at vise, er, at der inden for syntaks og fraseologi foregår en mere snigende indflydelse fra engelsk end den åbenbare indflydelse i form af låneord. Jeg er ikke purist, men på den anden side mener jeg ikke, at man bare skal give los overfor enhver udefra kommende påvirkning. Vi, der daglig i undervisningen giver os af med forholdet mellem dansk og udenlandsk, bør være på vagt og advare mod vildskud.

K. Ringgaard (udg.)

1: Møde om Udforskningen af Dansk Sprog.
Århus 1987

UNGE INDVANDRERES TILEGNELSE AF DANSK TALESPROGSSYNTAKS - EN UNDERSØGELSE AF LEARNERDANSK

Af Anne Holmen

Betegnelsen "learnere" anvendes om personer, der er i færd med at tilegne sig et sprog som andet- eller fremmedsprog, uanset om denne tilegnelse finder sted ved deltagelse i formel undervisning eller foregår "naturligt" (i anden kontakt med sprogets brugere).

Det tilegnede sprog, learnersproget, vil på mange måder fremstå som forskelligt fra målsproget, mens det principielt er rimeligt at betragte tilegnelsen som en gradvis tilnærmelse sig dette. Fra et intersprogsteoretisk synspunkt vil beskrivelser af learnersprog, der alene fokuserer på sådanne forskelle i form af fejl og mangler i forhold til målsproglige normer, imidlertid være utilstrækkelige til belysning af tilegnelsesprocessen (Corder 1978, Long & Sato 1984). Derimod må man betragte learnersproget som et selvstændigt sprogsystem, der er under påvirkning af såvel modersmål som målsprog, men som ligeledes indeholder træk, der ikke er forklarlige herudfra. Samtidig må der i sprogbeskrivelsen tages højde for den foranderlighed, der er karakteristisk for learnersprog, og som ikke blot kan erkendes i et længere tidsperspektiv, men som ligeledes "slår igennem" på det enkelte trin i tilegnelsen. Ifølge intersprogsteorien må en beskrivelse af learnersprog anskue dette som på én gang systematisk, dynamisk og variabelt, hvis formålet med sprogbeskrivelsen er at give indsigt i den indlæringsproces, der er sprogtilægnelsens drivkraft (Ellis 1985).

Denne artikel omhandler en sådan intersprogsanalyse: nemlig af en vietnamesisk piges tilegnelse af dansk gennem